

és nagyok, felnöttek és gyermekek, férfiak és nők, vezetők és beosztottak egyaránt „élő kövek“! Az ember, mint Isten teremtménye és munkatársa „élő kő“, nem holt anyag: van helye és tennivalója.

Ebből következik a második tanulság, az hogy célunk nem lehet más, szebb, magasztosabb, emberibb, mint felépülni „lelki házzá.“ Ez annyit jelent, mint önmegvalósítás, önkifejtés.

Gyűlölet, harag, széthúzás, gyarlóság ne verjen éket ember és ember, szív és szív közé, hanem minket „élő köveket“ a szeretet áldott, összekötő „malterje“ fogjon össze, hogy lelki házzá“ épülhessünk. Ott ahol élünk, dolgozunk, ahová állítottunk, eszünkkel, kezünkkel, szívünkkel, tetteinkkel „élő kövek“-ként épüljünk fel „lelki házzá“. Ugyanezeket a gondolatokat faragta rimbe a költő is, amikor sorain keresztül így üzen: „Mélységből — magasba, mi vagyunk a lépcső, / Mi vagyunk a bástya, márvány és az ék-kő; / Velünk zengő vihar, tenger vívnak harcot, / Belőlünk az Isten farag Jézus-arcot! /“ Ámen.

SZÁSZ FERENC

A NAGY PARANCSOLAT (1.)

Mk 12,28—34

Arra a mindnyájunkat érintő kérdésre próbálok feleletet adni, hogy mit jelent ma unitárius kereszténynek lenni? Hit- és életfelfogásunk tartalmát szeretném felmérni, feleleveníteni. Úgy érzem, ez a feladat kötelesség és nem túr halogatást: a ma, amely azzá teszi, a jövő évezred hajnala. Létünkről van szó: van-e, lesz-e helyünk a szellemi élet eljövendő évezredében? Ha a hívő ember a végső, a nagy kérdésekre akar választ találni, óhatatlanul ismét fel kell fedeznie a gondolkodásnak azt a régi ismert törvényszerűségét, hogy a világ és az ember létének titka csak úgy fejthető fel, ha egy olyan igazságból indulunk ki, amely annyira nyilvánvaló, hogy nem férhet hozzá kétség, nem kíván bizonyítást. Hogy „kimozdíthassuk“ sarkából a világot, előbb meg kell találnunk annak legszilárdabb pontját. A legismertebb ilyen „szilárd pont“ a descartes-i „gondolkodom, tehát vagyok“ axióma. Amit értelmünk és hitünk számára Descartes tételénél is nyilvánvalóbbnak és egyértelműbbnek érzek, az az, hogy ember voltunkban részei vagyunk a világnak. Ennél nyilvánvalóbb és egyszerűbb igazságot nem ismerek. Arra, hogy e világ részei vagyunk, határaink korlátozottsága, az az érzékeny és állandóan változó tapadási felület, melyen át a világgal érintkezünk, már azelőtt ráebreszt, mielőtt gondolkodni tudnánk. Az önmaga és a világ közti határ az élettelen világban néma; az élő világban azonban az ösztön, majd a tudatosság nyelvén megszólal, beszélni kezd. Az ember, tudomásunk szerint, az egyetlen lény, akiben a világ megosztottsága tudatosodott, s aki rész mivoltából kiindulva az egész sejtelmén át annak valóságáig is eljutott s ezt hitével és értelmével elfogadja és

vallja. Ez az emberi gondolkodás legnagyobb felfedezése, az egységes, összefüggő világ és világrend feltételezésénél termékenyebb gondolat aligha van. Csak a rész, a részek és az egész összefüggéseinek alapján ismerhetjük, érthetjük és határozhatjuk meg önmagunkat.

A vallás világában az egész, az egység, az egy nem veletlenül jelent meg és azonosult a tökéletességgel, Isten eszméjével, amely a rész végességével, függőségével, gyengeségével szemben a végtelent, a magátólvalót, a mindenhatót jelentette és jelenti. Ez az ősrégi felismerés az egész világon otthonra talált: a nagy világvallások monoteizmusának bölcsőjét évezredek tudása és hite ringatta, Afrikától Ázsiáig.

A beszédem alap gondolatát képező bibliai vers első fele is két világvallás, a judaizmus és a kereszténység legfontosabb tanítását képezi. Nem véletlen, hogy az Ó- és Újszövetségben szinte betű szerinti egyezéssel egyaránt megtalálható.

Isten egységének eszméje, megvallása, amely nekünk központi hitelvünk, jelmondatunk s amelytől nevünket kaptuk, adja a mi unitárius voltunkat. A nagy parancsolatot mégse azért fogadjuk el, mert a Bibliában „meg van írva“, mert Mózes és Jézus nevének tekintélye fémljelzi. Igazságaért érték számunkra: az unitáriusság személyes hit- és értelmi meggyőződés, magunknak kell eljutnunk felismeréséig és megvallásáig. Természetesen igénybe vesszük a segítséget, és hálásak vagyunk minden hívő és gondolkozó elődünknek, aki azt felismerte, vallotta s így számunkra megőrizte. Ezek sorából mint csúcs emelkedik ki Jézus, s ez természetes és magától értetődő: vallásunk evangéliumi gyökere és történelmi fejlődése hordozza a neki tulajdonított, megkülönböztetett jelentőség magyarázatát. Elsősorban neki köszönhetjük, hogy az istenegység biztos eszmei alapjáról kiindulva kereshetjük a választ a lét titkaira, örök kérdéseinkre.

E titkok közt az első kétségtelenül a teremtés. A teremtés kérdése többes tagolódású, mert ha felvetjük, nemcsak arra kell válaszolnunk, hogy ki teremtette a világot, hanem arra is, hogy mikor, hogyan, miért? Az első kérdésre egyszerű a válasz: az egységes, összefüggő rendszert képező világ, a részek összessége egyetlen teremtőre utal. A rész függőségi viszonyait a legvégsőig gondolva, az összes közvetettségekben túllépve a végső tökéletességig, az egy Isten eszméjéig jutunk.

A „mikor“ kérdése az örökkévaló Istenre vonatkoztatva a Biblia első szavát adja válaszként: „kezdetben“. A teremtő akarat az örökkévalóságban, az időn kívül döntötte el és mondta ki a „legyen!“ teremtő szavát és az, amit létrehívott, már az időben állott elő. A teremtés mikéntje titok és rejtelem még számunkra, bár egyre közelebb jutunk hozzá. Mégis, mikor elméleteinkkel a legvégső fátylat is fel szeretnénk lebenteni róla, mintha a madáchi tragédia Istene szólalna meg: „ne kérd a titkot!“, s ez a titok a mi védelmünket szolgálja.

A „miért“ kérdését azért hagytam utoljára, mert ez a legizgalmasabb és a legmerészebb. Minden ettől függ. Olyan nagy kérdés, hogy a teremtmény vakmerősége kell ahhoz, hogy feltegyük: a porszem a Teremtő helyébe képzele magát, bár jól tudja, hogy Isten gondolata nem lehet a mi gondolatunk. Isten útja a mi utunk. Ezért joggal tűnhetnek merésznek, ha most azt állítom, hogy Isten azért teremtette a világot, hogy igazolja, bebizonyítsa önmagának az Ő egyetlen és tökéletes voltát, azt, hogy Ő az Isten s nincs hozzá hasonlatos. Mi szüksége

van erre a bizonyításra a Tökéletesnek? — kérdezhetjük, hisz ezzel inkább cáfolja önmagát és nem igazolja. A teremtés nem Isten szükségéből fakad, nem kényszerből, hanem az Ő szabadságából. A tökéletesség belső jegye, tartalma az, hogy önmagát önmaga mércéjével méri. Ez a teremtés s a világ úgy fogható fel, mint egy kísérlet ennek igazolására. A világ Isten útja, amelyen önmagával keresi a találkozást az Ő tökéletesedésében. Csak ez a feltevés, hit magyarázhatja meg, bármilyen emberi is legyen ez a magyarázat, hogy Isten miért tépte fel önmaga, a „vagyok, aki vagyok!” titkos létéről a pecsétet, miért teremtett és teremt állandóan. Mert Isten ezt teszi: az Ő lényében, tökéletességében az alfa és az omega, a kezdet és a vég ugyanaz a láncszem, s a teremtésben Isten ezt töri meg, felbuzogtatva eképpen a lét örök kútfejét.

A teremtés célja teszi érthetővé a világ milyenségét és rendeltetését is.

Milyen a világ? A Bibliában az ember magával Istennel mondhatja el a maga véleményét a teremtésről: „látá Isten, hogy jó.“ Nem is lehetett ez másként: a világ csak jó lehet, mert a tökéletesség adta létét. Nagyon szépen fogalmazza meg ezt Roger Martin du Gard, amikor azt írja, hogy a világ nem olyan, amilyennek mi látjuk, hanem amilyennek Isten tekinti. Kétségtelen: annak a kis tér- és időszelőnek az alapján, amelyet mi ismerünk, nem ítélni meg a világot, mint Isten, aki az egész alapján és teremtő akarata csak előtte ismert szándékával ítélni meg művét. A teremtés különben is nincs lezárva, folyamat, a világ még nem önmaga, rendeltetés betöltetlen. E rendeltetés pedig világosan felismerhető, szervesen kapcsolódik az elmondottakhoz. A világnak nemcsak oka a teremtő tökéletesség, célja is: Isten nemcsak elindul önmaga felé, találkozni is akar önmagával: az Ő egységéből ez következik. A világ állapota, a célirányos fejlődés e rendeltetés következménye. A világ azonban nemcsak a szándék, a megvalósulás szintjén is „jó“. Szerkezete megfelel rendeltetésének és annak szellemében „működik“. A teológia úgy fogalmazta ezt meg, hogy Isten kétféleképpen van jelen a világban, kettős a vele való viszonya. Isten egyidőben kívül van a világon, de benne is van, egyidőben transzcendens és immanens valóság. Természetesen naív spekuláció, de talán nem egészen elvetendő az a gondolat, hogy szerintem a világ egyenletében Isten egysége fog majd megfogalmazódni: a nagy képlet transzcendenciájának és immanenciájának a viszonyát fogja felfedni. A világ szerintem e kettő egyensúlyán nyugszik, érintkezési pontjukon születik a tér és az idő, mint a teremtéskor kezdetét vevő mozgás formája, e két erő kölcsönhatásából születik az anyag. A világ teremtéséhez Isten teljes transzcendenciájának fogalmát társíthatjuk, célbajutásához, finalitásához immanenciájának teljességre jutását. A teremtett világ Isten egyetlen valóságának, jelenlétének e két függvényében hol determinálnak, hol autonomnak tűnik fel s gondolkodásunk dialektikája, melyben az állítás és tagadás egymástól elválaszthatatlan, híven jelzi ezt. A világ kezdete és vége ugyanaz: az a tűz, amelyet Isten gyújtott, amelyet Ő táplál és tart fenn: ebben születik és pusztul egyidőben a világ. Az egész és a rész, a makro- és mikrokozmosz Isten teremtői munkájának örök műhelye.

Az ember e világ része, s mert az egyetlen tudatos lény, a legcsodálatosabb. „Sok van, mi csodálatos, / De az embernél nincs semmi csodálatosabb,“ — Szophoklész óta kivitelezettségünk tudata szerves része

kultúránknak. Az ember világ a világban, Isten kivételes, legfontosabb találkozási helye önmagával. A világ, a lét kérdéseit egyedül mi teszünk fel magunknak, s lényegében azért, hogy megtudjuk, kik vagyunk s mivégre vagyunk a világon. Az ember a „jó“ világában „jóra“ teremtett lény, aki a világ rendeltetését, a fejlődést önmagára vonatkoztatva, tökéletesedésének nyelvére fordítva hivatásként éli meg. Ez az emberiség fokmérője. Mivel egyetlen tudatos résztvevője a világ fejlődésében Isten munkájának, az ember az egyetlen, aki Isten munkatársává válhat. Csak így igazolhatjuk létünk jogosultságát és életünkben minden erre néz.

Amit eddig elmondtam, nem új. Kölcsönvett gondolatok egymás mellé illesztése, annak a kísérlete, hogy az unitárius hit- és életfelfogás lényegét megértsem, magam számára megfogalmazzam, s ha már a gondviselés esélye úgy hozta, hogy unitáriusnak születünk, bennetek is felébredszem az unitárius gondolat iránti kíváncsiságot.

Tartozom még azzal a magyarázattal, hogy miért vagyunk keresztények.

E kérdésre lényegében már válaszoltam is. Keresztények azért vagyunk, mert a názáreti Jézust, aki 2000 évvel ezelőtt élt és tanított, népe Messiásnak hitte, Szabadítónak, Megváltónak. E név görög fordítása nevéhez társult, így nevezi őt követőinek legnagyobb része: Jézus Krisztus. Mint Jézus tanítványai, tanításával együtt követőinek nevét is örököltük. Jézus vallása a mi vallásunk, s mert ez a szeretet vallása, mi nem zárjuk ki magunkat a keresztény világból. A szeretet vallását valló Jézus-követők neve mellé, sajnos, az egyház történelmi fejlődése folyamán különböző jelzők kerültek, s ez a keresztény világ felekezetekre való megosztottságát eredményezte. A keresztény mivolt éppen ezért kisorsozás tárgya volt és nem a bizonyítás.

Amikor mi unitárius keresztényeknek valljuk magunkat, éppen ezért, el kell gondolkoznunk azon, hogy a nagy parancsolatban miért kerül egymás mellé Jézus ajkán Isten egységének megvallása és az követelmény, hogy Őt szeretni kell. Véletlenül aligha lehet szó, s ha nyilvánvalónak érezzük, hogy Istent azért kell szeretni, mert Ő szeretet, egyszerűen megvilágosodik előttünk, hogy Isten egysége és szeretet-volta ugyanazt a dolgot jelenti, ugyanannak az igazságnak a megfogalmazása. Az egység szeretet és a szeretet egység. Isten egysége az Ő külső, formai megismerését fejezi ki, szeretet-volta ennek a belső felismerés nyelvére való fordítása. Isten szeretet-volta az Ő személyiségének felfedezését jelenti. Amikor Jézus Istent Atyjának nevezte, új vallást alapított s tanításában minden arra néz, hogy az Atyával való viszonyunkat megfogalmazza. Jézus vallásának neve: etikai monoteizmus, s ezt azért említem meg, hogy a szeretet parancsolatát megértsük: az ember egységre törekvő lény, s Isten szeretet-voltából következően egységét csak a szeretet által érheti el. Isten szeretete megköveteli felebarátaink s a világ szeretetét, ezért Jézus vallása erkölcsi vallás. Rendeltetésünk és hivatásunk: a szeretet. A szeretet életet ajándékoz, teremt, a szeretet rabságában élni szabadság, a szeretetben az elmúlás élet, benne minden életöt kiegészítődik, elsimul.

Isten egységének tudása és hite, és az Ő szeretet-voltának erkölcsi kicsengése, unitárius kereszténységünk, azért fontos, mert a világot megértve élni segít minket. Jézus tanítása ezért evangélium, örömezenet.

A nagy parancsolat felhívás arra, hogy értelmesen, üdvösségünket keresve vállaljuk az életet Isten és ember előtt.

Hitem szerint a nagy parancsolat alapján életünk minden kérdését meg tudjuk érteni és oldani. Az unitárius kereszténység, hit- és életfelfogás alkalmas és hatékony útja önmagunk megértésének és hivatásunk betöltésének Útravalóul és emlékeztetőül idézzük fel még egyszer a nagy parancsolatot. Halljátok hát: „Az Úr, a mi Istenünk egy Úr. Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből és teljes erődből. ... Szeresd felebarátodat, mint magadat.“ Ámen.

A NAGY PARANCSOLAT (2.)

Eléggé önkényesen a szerelmet, a szabadságot és a halált minősítem az élet három alapvető kérdésének. Önkényes ez a rangsorolás, és magam is fel tudnék sorolni legalább még egy féltucat „nagy“ kérdést, ezért úgy érzem magyarázattal tartozom.

Rangsorolásom helyességén sokat töprengtem, főleg amikor néhány évvel ezelőtt, abból a meggondolásból, hogy az élet rövid, el kellett döntenem, hogy milyen kérdésekkel érdemes foglalkozni. Akkor úgy éreztem, hogy e három megkerülhetetlen, mindenképpen szembe kell néznem kihívásukkal. Azóta kétségeim sokat oldódtak, egyrészt azért, mert minden újabb kérdésem valamilyen módon kapcsolódott hozzájuk, másrészt mert időközben nem kisebb tekintély hagyta jóvá döntésemet, mint Petőfi Sándor. Hadd idézzem most, bár mindnyájan jól ismeritek költői és emberi hitvallását: „Szabadság, szerelem! / E kettő kell nekem. / Szerelmemért föláldozom / Az életet, / Szabadságért föláldozom / Szerelmemet.“

Szerelem ... szabadság ... halál ...

A gondolkodók, de főleg a megérzéseikre hallgató költők régóta sejtik, hogy az emberi élet e három nagy eseménye és élménye szorosan összefügg, hogy ezer szál kapcsolja őket egymáshoz. A szerelem, szabadság és halál alapvető összefüggését és kapcsolatát abban látom, hogy szerintem mindhárom kétségtelenül Istenre utal: Isten nagy ajándékai, gondviselésének bizonyítékai, s ebben minőségükben azt célozzák, hogy a tökéletesedésünket elősegítve hivatásunk ne maradjon betöltetlenül. Attól, hogy hogyan válaszolunk kihívásukra, életünk üdvössége függ, s jaj annak, aki az élet e három nagy vizsgája közül valamelyiken elbukik: lelkének teljessége csorbul meg. Isten, ha szükségét látja, szigorúságával is segítségre siet.

Vegyük hát sorra e kérdéseket és vizsgáljuk meg együtt, hogy az unitárius hit- és életfelfogás alkalmas-e arra, hogy rájuk nézve hatékonyan igazítson el bennünket? Meg kell vizsgálnunk, hogy mi e kérdések lényege, s megválaszolásukban eredményesen támaszkodhatunk-e a szeretet Istenébe vetett hitünkre?

A szerelemmel való első találkozásunkat mindnyájan számon tartjuk: varázsa gyermekkorunkban érintett meg, s elkísér egész életünk-

ben. Mégis azt mondom, hogy nem ez az első találkozásunk a szerelemmel: mielőtt mi megismernénk, akárcsak Istent, ő már ismer minket, meghatározó köze van hozzánk, egyáltalán: neki köszönhetjük életünket. Az ember, mint Isten teremtménye, a szerelem gyümölcse: Isten a szerelem parancsával indítja el egymás felé szüleinket, hogy teremtő akaratának érvényt szerezzen. Mécs László szép megfogalmazásában azért születünk, mert Isten reánk gondol: „Az Isten rád gondolt: és elkezdte gyökerezni, / piros talajt kerestél: vérpiros szíveket.“ Két fél emberből Isten a szerelem által egységet és új embert teremtett, a szeretet a magából szakadt léleknek a szerelem által ad helyet és nyújt otthont az érzéki világban. Az új emberben, az emberpalántában, Isten a szülők testi és lelki tulajdonságait egyesíti, újraötvözi. A szerelem örök misztérium, a teremtés földi képe.

Az új ember Isten tökéletességének jegyében fogan és születik. Igaz, e tökéletesség elsősorban biológiai, az újszülött erkölcsileg még nem ember, de benne van ennek képessége, isteni szikrája s születéséig érkező már egy sok millió éves utat tud maga mögött, az ember törzsféjlődésének egész emlékezete ott szunnyad benne. Hatalmas lendülettel érkezik az élet kapujához, hogy öntudatos lényé válva, kijárja az erkölcsi fejlődés iskoláját is, s bár fejlődésének lendülete lassan alábbhagy, majd megszűnik, a tökéletesedés valóságát mindez nem cáfolja.

Ezért nem tudunk egyetérteni azzal, hogy a szerelem, a nemiség bűn, s a születésben minden emberhez eredendően hozzátartozik. Az örök Adám és Eva egymásratalálásából születő élet tiszta, ártatlan és sokra hivatott, korlátozottsága és földi végessége ellenére is. A test valóban börtön a lélek számára, de Platon e tanítását csak az vallhatja, aki szép és jó otthont is börtönnek érzi. Testünk, a testiség nem a bűn félszke: a lélek fényes és meleg csillaga, kényes és drága szerszám (Ady), emberi létünk gyönyörű csodája. A teremtés fájáról gyümölcsöt szakítani nem Isten teremtő akaratának a megsértését jelenti, nem véték, sokkal inkább akaratának teljesítése, érdem és jutalom. Az emberi élet az áldás és nem az átok jegyében fogant és fogan: a Paradicsom ma is gyönyörű otthonunk.

Felnőtt korunkban Isten másodszor is megkeres minket a szerelemben, amelyben akarata szerint földi életünk megfogant. Most már nemcsak értünk, gyermekeinkért teszi ezt, ennek ellenére nem vagyunk most sem akaratának pusztá eszközei. Hogy a szerelem másodszor is tökéletesedésünket szolgálja abból állapíthatjuk meg, hogy a szerelem megújít, újjászül, új távlatokat ad életünknek: új egységet, szeretet-forrást és tökéletesedésre való indítást jelent számunkra. Magányosságunkat feloldja, önző életünk megkeseredett vizébe a másért való élés örömeinek mézét elegyíti. A szerelem Isten kettős, de egységet alkotó munkájának, a teremtésnek és a gondviselésnek földi viszonylata, emberi tükre, s nagyon szegény az, aki földi életében nem ismeri meg a szerelmet.

A szabadságban már egy magasabb fokon szembesülünk Istennel. A szabadság az erkölcsi lény tudatos kérdése, még akkor is, ha legtöbbször ösztönösen közelítjük meg. A szabadság lényege alapfokon a teremtett világ természetéből érthető meg. Isten úgy nyilvánul meg a világban, mint külső, azt meghatározó erő, akarat s mint belső, kiteljesedni törő immanencia.

A szabadság első kérdése ezért az, hogy hogyan függ a rész az egésztől, van-e a résznek hatalma önmaga fölött, vagy teljesen alá van rendelve az egész egyetemes törvényeinek?

Szabadságát csak a tudatos lény keresi s éppen ezért előbb vagy utóbb eljut Istenhez, „Istenbe ütközik“: az emberi élet Isten ellen való lázadás is. Ez a szabadság útján való járásnak az első és megkerülhetetlen szakasza. Isten a maga kizárólagos akaratából teremtett, minden részt alárendelt az egésznek, akarata törvény, az egész létet meghatározza. József Attila ezt írja a világról: „Akár egy halom hasított fa, / hever egymáson a világ, / szorítja, nyomja, összefogja / egyik dolog a másikat, / és így mindegyik determinált.“

Isten az emberrel sem tesz e tekintetben kivételt: megkérdése nélkül küldi az életbe, oda helyezi, ahová Ő akarja s törvényei szigorúak: az ember vagy figyelembe veszi őket, engedelmeskedik nekik, vagy elpusztul.

A szabadság kérdésére azonban egy ezzel ellentétes választ is adhatunk. Ha a teremtést célja felől közelítjük meg és Isten személyiségét a szeretetben fogjuk fel, látjuk, a szabadság tökéletes világa nyílik meg előttünk. Hagyományos unitárius megfogalmazásban: a teremtésben és gondviselésben Isten a maga szabadságából juttatott a világnak és az embernek. Végtelen lényként úgy tehette ezt, hogy a maga szabadsága nem szenvedett csorbát. Isten egységében a világ meghatározottsága és szabadsága kiegyenlítődik. A világban Isten egyetemes törvényei nem megszüntetik a szabadságot, hanem éppen biztosítják azt és ezzel lehetővé teszik annak fejlődését.

Az ember, mint Isten teremtménye szabadságra hivatott. A résznek kötelessége, de joga is, hogy az egészhez tartozzon, megtalálja benne a saját helyét és ezzel önmaga lehessen. Ha rendeltetésünket vállaljuk és hivatásként éljük meg, szabadokká válunk, a lét korlátlan lehetőségekkel nyílik meg előttünk.

Tudom, mindez a szavak játékának tűnik, de higgyétek el, nem az. Ha a gyermek megérti a szülői szót, felfogja, hogy az a szeretet jele, őt védi, hálás érte és boldogan tesz neki eleget: eszébe sem jut, hogy az parancs is. Istennel is így vagyunk: a szeretet parancsa szabadság és nem szolgaság.

A szabadságra való eljutás az ember tökéletesedésének talán a legfontosabb lépése, a legszebb találkozás Istennel. E találkozás élményét így fogalmazza meg Csanád Béla: „Mit adhatok? / Hisz minden a tiéd, / A múltam is, az ostorverte hátam, / a jövőm is csak áldásodra vár. / Öröktől fogva már / szívedben élek. / Csak egyet adhatok, / a szabadságom: / hogy ajándékaid elfogadom, / s mit akarsz / azt én is akarom.“

Végső soron egyebünk sincs az életben, amit magunktól adhatunk Istennek, csak az általunk vérrel és verejtékkel, sokszor gyötördéssel kiharcolt szabadságunk: akaratának elfogadása. Jézus ezt kötelességként fogalmazta meg: szeressük egész lényünkkel Istent! Ezért a szabadság elválaszthatatlan Isten megismerésétől: Isten igaz ismerete az evangélium szerint is szabadokká tesz minket. Isten önmagáról adott híradása, a kijelentés segítségnyújtás szabadságunk elnyerésére.

A szabadságot eddig a rész-egész viszonya felől megközelítve tárgyaltuk, elvi kérdésként, de nem feledkezhetünk meg róla, hogy van egy, a mindennapokhoz sokkal közelebb álló viszonylata is, mely a ré-

szek egymáshoz való kapcsolatára utal. A világ részekből áll, s a köztük fennálló rend, a kozmosz Isten akarata. Ezt a rendet felismerni, megőrizni és tovább építeni azonban az embernek, Isten munkatársának is kötelessége. A világnak azon a részén, amelyen élünk, a Föld bolygón ez a rend ránk is bízott. Igaz, a Biblia szerint Isten különös szóval tette ezt: kivételezettségünk hatalmában, felsőbbrendűségünk képességeiben bízva arra szólított fel, hogy uralkodjunk az élővilág többi részén. Isten parancsából eddig annyit hajtottunk végre, hogy sokasodtunk és betöltöttük a világot. Homályosan azt is sejtjük, hogy a hatalom összefügg a szabadsággal. Hol tévedtünk és tévedünk?

Ott, ahol elismerjük azt, hogy Isten maga a legfőbb hatalom, de elfeledkezünk róla, hogy Ő szeretet is. Óriási érdeme Jézusnak, hogy a szeretet vallása által a hatalom kérdését is teljesen új megvilágításba állította. A szeretet nélküli hatalom rabságba és szolgaságba taszítja a világot és az embert, a szeretet hatalma felszabadítja. A szeretet hatalmával való uralkodás Jézus szerint a szolgálat. Aki első akar lenni, szolgáló legyen, utolsóból legyen első!

A szabadság kérdésében előbbre lépni ezért vallás erkölcsi és gyakorlati életünknek egyaránt legfontosabb követelménye. Egyéni üdvösségünk mellett az emberiség jövőjéért való aggodalom azt követeli, hogy a nagy parancsolat második felét is meghalljuk: úgy szeressük felebarátainkat, mint magunkat! Eddigi történelmünk a Földön a hódításé, a fegyveré, az uralkodásé, és e században a második világháború végén nyilvánvalóvá lett, hogy egység, szeretet nélkül elpusztulunk. Nincs béke békesség nélkül, és nincs békesség szeretet, szabadság és szolgálat nélkül. Minden szabadságharcos békeharcos, mindannyiuk álma a békesség, a szebb és jobb, a tökéletesebb jövő volt! Harcolni a békéért ezért nem önellentmondás és anakronizmus. A szeretet Istene sohasem fogja engedni, hogy az legyen, még ha ezzel „szabadságunkban” is korlátoz.

Unitárius voltunk e téren rója a legnagyobb kötelességeket ránk. Hagyományaink, a szabad vizsgálódás és a türelem dávidferenci öröksége, köteleznek. Az unitárius embernek kétszeres küldetése van a világban, ezért kétszeres helye is a Nap alatt. A humanizmus sohasem válhat hit- és életfelfogásunk megbélyegzőjévé, nem cáfolhatja az unitarizmus vallás voltát, sokkal inkább erősíti azt: aki az embert nem szereti, jobb, ha nem is keresi az Istennel való találkozást.

Sajnos, harmadik kérdésünk, a halál sürget: nem engedi, hogy hosszasan időzzünk el a szabadság kérdésénél. A befejezés, a „vég” még e beszéd elmondásában is érezteti hatalmát: kérlelhetetlen, mint minden elmúlás. A halál mindent megkérdőjelez, a szárnyas idő tűnő szárnya magával ragad minden jelenést az ég alatt (Berzsenyi), s ha ezt nem tudjuk megérteni, elfogadni, önmagunk cáfolatai vagyunk. Talán az elmúlással szembeesülve van a legnagyobb szükségünk Istenre, unitárius hitünkre, ennek igazságaira. A koporsó mellett általában az is megtanulja kimondani Isten nevét, akit sem szerelmi hűségesküje, sem gyermekének ringó bölcsője vagy egyetlen fűszál csodája nem tanított meg rá. A kincsek számlálása, a tudás göggye, a fegyver hatalma: minden meghajol, abbamarad a halál előtt. Nem hiába mondják: a bölcsélet nem más, mint felkészülés a halálra, a bölcsesség meghalni-tudás, s ez nemcsak életünk végére áll, hanem minden pillanatunkra. Jézus szabadító

munkássága nem hiába foglalható így össze: tudatlanságunk elosztatása, a büntől való szabadulás után a félelem nélküli meghalásra is megtanított minket.

Az emberi élet egy megfejthetetlen mese Isten nélkül — írta Sylvester György a múlt században egyik temetési beszédében —, halandósága tudatában ki mondhatna néki ellent? Hitünk szerint a halált Isten nélkül nem lehet megválaszolni. Hit nélkül a halál mindörökké zsarnok, kényszer lesz számunkra, végzet, mely minden pillanatot megmérgez, minden emberi törekvést hiábavalóvá tesz. Pedig: a halál édesíti meg a múlandóság perceit, s csak a halandó élet hősies.

A keresztény vallásban két felelet született eddig a halálra. Az első a görög filozófiában gyökerezik. Platon szerint a halál a lélek kiszabadulása a test börtönéből; a lélek, mint egyszerű valóság nem bomlik fel, ezért halhatatlan, a test halandó. A második feleletet a halál kérdésére a judaizmusból vettük át. A szadduceusokkal szemben, akik nem hittek a halhatatlanságban, a farizeusok azt állították, hogy mind az ember lelke, mind pedig a teste halhatatlan. A kereszténység nagy többsége ma is vallja a testi feltámadást. A modern vallásos humanizmus mindkét felfogást tagadja, de nem is kifejezett célja, hogy e kérdésre válaszoljon. Pedig válaszolni kell, vagy legalábbis megpróbálni ezt. Varga Béla szerint vallás nem állhat fenn enélkül.

Hogyan igazíthat el Isten egységének és szeretet voltának válása, a jézusi tanítás a halál sötétségében? Isten egysége azzal gazdagítja a halálról való ismeretünket, hogy a világ is egyetlen és egységes: a lét megbonthatatlan, nincs evilág és túlvilág. A halál a lét része, Isten áll mögötte. A halál nem pusztá befejező mozzanata az életnek, vele egyidejű.

Isten tökéletessége arra indít, hogy a halált az Ő világfenntartó akarata bölcsen megválasztott eszközének tekintsük, igazságos és hasznos intézkedésének, mellyel a világ fennmaradását szolgálja. Az élet szemmel láthatólag a halál méhéből születik. Végül Isten szeretete, atyasága nemcsak az élet, a halál hitével is megajándékoz. Isten bizalom-má, hitté és reménységgé változtatja át a szeretet által a halál félelmet és ismeretlenségét. A földi apa kézen fogja gyermekét, ha leszáll az alkony s a gyermek csak akkor sír, ha apja kezét elveszti a sötétben. Isten is kézen fogja gyermekét: egy régi azték vers ismétlődő refrénje ez a sor: „És Isten kézen fogja gyermekeit... És Isten kézen fogja gyermekeit...“. A lábát megvérző gyermeket ölébe emeli a szerető szülő, s ilyenkor csak egy pillanatra, de abbamarad a játék és a dal.

A halál az örökélet ígérését rejti magában vagy legalábbis feltételezi azt. Legnagyobb félelmünket, hogy személyiségünket elveszíthetjük, az enyhítheti, hogy ez nem velejárója a halálnak. Földi életünkben legalábbis nem az: számtalanszor meghaltunk már, amíg a szerelmet kerestük és szabadságunkért harcoltunk eddigi életünkben. Kicsérelődtek sejtjeink, átalakult öntudatunk, s mi mégis ugyanazok maradtunk. Néha meghaltunk a jó számára, és úgy születünk újjá, hogy a rossz számára haltunk meg. Öntudatunk pislákolat vagy kialudt: személyiségünk megmaradt, s pont e sötét állomásokon, előttünk is ismeretlenül, lépett előbbre. Mi mindig a személyiség elvesztésétől fé-

lünk, pedig annak éppen az a lényege, hogy kiteljesítse és megvalósítsa önmagát. Határai nem az önmagába zuhant szeretet kialakító fénykörében mutatkoznak meg, hanem a teljes önzetlenség, önatadás, önfeláldozás szeretetének végtelenségében. Személyiségünk egységre vágyik s örök titok, hogy miként éri ezt el, de hogy az egyetlen és szeretet-Isten áll e titok mögött is, abban szinte biztosak lehetünk. Egy dolog biztos: mikor földi életünk már nem szolgálja előrelépésünket, megsérül, beteg lesz lelkünk otthona, a test, Isten kiemeli e világból s ezt csak azért teheti, hogy új világot nyisson meg előttünk. Tolsztoj szerint ebbe az új világba magunkkal visszük életünk minősítését, mint valami bizonyítványt, de az, hogy új öntudattal lépünk abba, inkább Isten jóságának a jele, mint büntetésének. Aki valaha is újra akarta kezdeni elrontott életét, de nem tudott emlékeitől megszabadulni, az biztosan igazat ad Tolsztojnak.

A nagy parancsolattól indultam el és ide érkeztem vissza. A közbeeső szeszélyes csapongás lehet, hogy semmi újat nem mondott számotokra. Nem is mondhattam újat. A szerelemről beszéltem, a szabadságról, a halálról, arról amit jobban ismertek, mint én: családról, a munka örömről, fáradságáról, értelméről. Az egyház annyiszor elmondta, közvetítette számunkra a nagy parancsolatot: templomban, esküvőn, keresztelőn, temetésen. Azzal, hogy meghallgattatok, én is nyertem: meg kellett fogalmaznom, mit jelent számomra unitárius kereszténynek lenni.

Adja a jó Isten, hogy mindnyájunk életének alapja legyen a nagy parancsolat, hogy életünkben és halálunkban, szerelmünkben és szabadságunkban mindig találkozzunk Istennel, és evangélium legyen életünk válasza Jézus parancsolatára. Halljátok és hallja még egyszer az ember: „Minden parancsolatok közt az első: Az Úr, a mi Istenünk egy Úr. Szeressed azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből és teljes erődből... Szeresd felebarátodat, mint magadat.“ Ámen.

Prédikációvázlatok

KEDEI MÓZES

NE FÉLJ A CSENDTŐL

Mt 4,1

Minél magasabbra emelkedik valaki, annál magányosabb. Olyan érzéseket, gondolatokat, fájdalmakat hordoz magában, amelyeket nem oszthat meg senkivel. Nagy személyiségek nélkülözhetetlen életszükséglete